

СЕКЦІЯ 1 ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 338:14:343.37

Касич А.О.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту**Київського національного університету технологій та дизайну***Павлов О.Ю.***студент**Київського національного університету технологій та дизайну*

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

АНОТАЦІЯ

У статті представлена оцінка рівня тіньової економіки в Україні, її масштабів та форм прояву, а також наведено шляхи подолання і викоринення тінізації бізнесу в державі. З офіційних джерел були представлені та проаналізовані методи моніторингу тіньового сектору, а також статистичні дані з показниками, які не відстежуються в офіційних джерелах.

Ключові слова: тіньова економіка, корупція, бізнес, держава, Україна.

АННОТАЦИЯ

В статье представлена оценка уровня теневой экономики в Украине, ее масштабов и форм проявления, а также приведены пути преодоления и искоренения тенизации бизнеса в государстве. Из официальных источников были представлены и проанализированы методы мониторинга теневых секторов, а также статистические данные с показателями, которые не отслеживаются в официальных источниках.

Ключевые слова: теневая экономика, коррупция, бизнес, государство, Украина.

ANNOTATION

The article presents an assessment of the level of the shadow economy in Ukraine, its scale and forms of manifestation, as well as ways to overcome and eliminate the shadowing of business in the state. From official sources, methods of monitoring the shadow sector were presented and analyzed, and statistics showing indicators that are not monitored in official sources.

Key words: shadow economy, corruption, business, state, Ukraine.

Постановка проблеми. Однією з найбільш складних для вирішення проблем в Україні є зменшення тіньової економіки, яка існує впродовж тривалого часу, досягла значних масштабів та може приводити до незворотних змін з погляду формування прозорих ринкових умов. Цей сектор називають «економікою, що не спостерігається», і він існує фактично в кожній державі світу. Однак масштаби та змістовні характеристики у різних країнах суттєво відрізняються. Паралельне існування економіки завжди розглядається як негативне явище, а тому завдання державного регулювання процесів детінізації слід вважати актуальним та таким, що потребує дослідження, особливо в Україні.

За підрахунками Мінекономрозвитку [1], у 2016 році рівень тіньової економіки становив 34% від офіційного ВВП, що на 6 відсоткових пунктів менше порівняно з показником 2015 року. Остан-

ні дослідження Ф. Шнайдера [2] показують такі дані: максимальний рівень тіньового сектору за роки незалежності України становив 57,0%, що представляє Україну як одну з основних країн із неформальною діяльністю. Ці дані свідчать про неефективну державну політику в цьому напрямі та необхідність активізації наукових досліджень зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з існуванням тіньової економіки та заходів з детінізації, досліджують у своїх працях такі відомі зарубіжні вчені, як П. Гутманн [3, с. 26], А. Ділтон [4, с. 58], Н. Лоайза [5, с. 128], Ф. Шнайдер [6] та українські вчені, такі як В. Попович [7, с. 230], В. Мандибура [8, с. 14] та інші. Основна увага вчених загалом приділялась дослідженню природи та чинників виникнення тіньового сектору, обґрунтуванню заходів щодо подолання негативних процесів. Однак той факт, що проблеми тіньового сектору залишаються невирішеними, свідчить про недостатність аргументації загроз його збереження для подальшого розвитку національної економіки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження процесів функціонування тіньової економіки є складним, з огляду на їх багатогранність та багатоаспектність. Основою розуміння закономірностей цих процесів має стати визначення сутнісних характеристик досліджуваного поняття. Саме розуміння сутності процесів, етапів їх розвитку дасть змогу визначити дієві інструменти державного регулювання у напрямі зменшення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження рівня тіньової економіки в Україні, її масштабів та форм прояву, а також обґрунтування заходів боротьби з тіньовою економічною діяльністю на державному рівні.

Виклад основного матеріалу. Вперше термін «тіньова економіка» виник у 60-х роках ХХ ст. Первинна назва «неформальний сектор торгівлі» була пов'язана з моделлю економічного розвитку, що використовувалася для опису зайнятості переважно у країнах, що розвиваються.

Основні етапи у розвитку наукової думки щодо природи тіньової економіки представлено в таблиці 1.

Термін «тіньова економіка» довгий час пов'язували з країнами, що розвиваються, де більшість населення може працювати та отримувати доходи поза податковою системою, але фактично всі економічні системи містять тіньовий сектор її тією чи іншою мірою.

Українські вчені у своїх працях наголошують на таких основних характеристиках поняття «тіньова економіка», як:

1. Неоднорідність за структурою та остаточними результатами впливу на соціально-економічні процеси і відносини. Так, В.О. Мандибуря [8, с. 8–14] вважає, що необхідно враховувати і широке, і вузьке значення досліджуваного поняття. У широкому сенсі до складу тіньової економіки можуть бути віднесені всі види «прихованої» і «законспірованої» економічної діяльності, незалежно від того, чи є вони протиправними, чи ні. У вузькому розумінні поняття «тіньова економіка» обмежується винятково тими видами економічної діяльності, які за своїм змістом є протиправними.

2. Існування поза офіційною статистикою, тобто це сукупність насамперед нелегальних і псевдолегальних операцій. Так, В. Тацій [12, с. 15] стверджує, що тіньова економіка – це економічна діяльність, яка не визначається офіційною статистикою і не враховується у складі ВВП.

3. Труднощі державного регулювання у напрямі скорочення масштабів. Як зауважив В.М. Попович [13, с. 142], поняття «тіньова економіка» формувалось в процесі розроблення організаційно-правових заходів боротьби держави з відмиванням капіталів злочинного походження, які є руйнівним чинником суспільно-економічних відносин.

4. Взаємопов'язаний характер із кризовими явищами в економіці. Тіньова економіка розростається у масштабах із загостренням економічних проблем. І, як наголошено у роботі [13, с. 150], в період кризи доходи незаконного походження стають механізмом скоєння нових, більш небезпечних злочинів, а отримані за рахунок їх скоєння кошти трансформуються у незаконні капітали в усіх сферах суспільно-економічних відносин.

Довга історія виникнення поняття «тіньова економіка» дає нам можливість дійти висновку, що не існує єдиного чіткого формулювання цього терміна, але можна об'єднати попередні визначення і твердження та сказати, що тіньова економіка – це вид економічної діяльності, що приховується від державного регулювання та офіційно не зареєстрований, основним завданням якого є отримання доходу від легальних або нелегальних видів діяльності.

Важливим завданням є визначення операцій, які можуть бути віднесені до тіньового сектору (табл. 2).

Оцінка масштабів тіньового сектору дає змогу визначити потенціал росту національної економіки за рахунок його зменшення, саме тому інше важливе питання – це визначення оптимальної методики моніторингу розміру тіньового сектору. Опрацювання наукової літератури [10, с. 81; 16, с. 118; 17, с. 89; 18, с. 29; 19, с. 58] дає змогу виокремити декілька основних методів:

– метод «витрати населення – роздрібний товарооборот» полягає у виявленні наявності перевищення споживчих грошових витрат населення на придбання товарів над загальним обсягом продажу населенню товарів усіма суб'єктами господарювання в легальному секторі економіки;

Таблиця 1

Етапи еволюції наукової думки щодо процесів розвитку тіньової економіки

Автор, рік	Суть дослідження
П. Гутманн, 1977 р.	Дослідив, що до початку Другої світової війни не було тіньової економіки, а пізніше співвідношення валюти до банківських депозитів уже було повністю пов'язано зі зростанням тіньового сектору. Дійшов висновку, що в 1976 році додана вартість тіньової економіки становила 176 мільярдів доларів, або трохи більше 10% ВВП Сполучених Штатів.
А. Ділтон, К. Морріс, 1981 р.	Навели «докази» того, що тіньова економіка у Великобританії знизилась із 34% ВВП у 1952 році до 7% у 1979 році. Вони коментують це так, що якщо зміни у грошовому еквіваленті дійсно сприймаються як показники розміру тіньової економіки, то, на перший погляд, можна сказати, що така економіка постійно знижується, і лише дещо напружений і різкий державний підхід може дати інший результат.
В. Танці, 1983 р.	Стверджував, що гіпотетично тіньова економіка була лише одним із факторів, що визначає попит на готівку. У його моделі використано 3 змінні, такі як податкове навантаження, частка заробітної плати у загальному доході на домогосподарство та ВВП на душу населення. Він їх використовував як статистичний контроль для урбанізації та інших аспектів економічного розвитку, які, як очікувалось, вплинуть на попит на валюту.
Н. Лоайза, 1996 р.	Дійшов висновку, що збільшення відносної величини неформальної економіки зменшує економічне зростання в країнах, де встановлений податковий збір, і перевищує оптимальне податкове навантаження. Причиною такої негативної кореляції є державне регулювання, що є ключовим елементом економічного спаду.
К. Отт, 2002 р.	Основні дослідження показують, що існує значний зв'язок між корупцією (визначеною як зловживання громадською службою для особистої вигоди) та тіньовою економікою.

Джерело: складено авторами на основі [3; 4; 5; 9; 11]

– електричний метод полягає у порівнянні приросту внутрішнього споживання електроенергії з приростом ВВП, відповідно, якщо має місце перевищення приросту внутрішнього споживання електроенергії над приростом ВВП, то вважається, що електроенергія спрямовується на виробництво в тішовій економіці;

– монетарний метод передбачає, що під час здійснення суб'єктами господарювання і населенням незареєстрованої економічної діяльності розрахунки за товари, роботи і послуги проводяться з використанням готівки, що зумовлює збільшення попиту на готівку в обігу;

– метод збитковості підприємств базується на припущенні, що усі збиткові підприємства за офіційними статистичними даними фактично є прибутковими, що вважається завищенням обсягів тішової економіки.

Різні методи дають принципово відмінні результати. Для підтвердження цього слід порівняти різні методи (табл. 3).

Застосування кожного зі вказаних методів оцінки тішової економіки має свої труднощі, які пов'язані насамперед із тим, що:

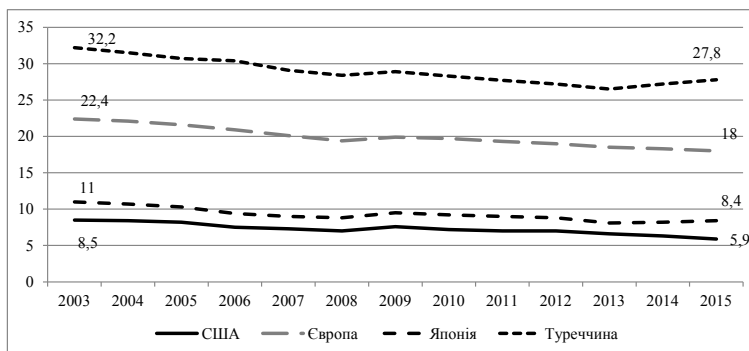

Рис. 1. Тішовий сектор як частка від ВВП

Джерело: побудовано авторами за даними [2]

– по-перше, у сфері тішової економіки функціонує велика кількість різноманітних суб'єктів, які не можуть бути автоматично ідентифіковані;

– по-друге, інформація щодо тішових доходів приховується суб'єктами і може бути надана об'єктивно винятково самими суб'єктами.

Через це доводиться використовувати не один, а цілу низку методів, щоб вони могли доповнити один одного і дати найбільш правильні результати. Далі слід зупинитися на порівняльному аналізі масштабів розвитку тішового сектору в інших країнах (рис. 1).

Таблиця 2

Види тішової економічної діяльності

Вид діяльності	Грошові операції	Негрошові операції
Нелегальна діяльність (кримінальна)	Торівля вкраденими товарами; торівля та виробництво наркотиків; проституція; азартні ігри; контрабанда; шахрайство. Економічна злочинність.	Бартер наркотиків, вкрадених або контрабандних товарів. Виробництво або вироцзування лікарських засобів для власного використання. Крадіжка для власного користування.
Легальна діяльність (фіктивна)	Ухилення від сплати податків через псевдоорганізацію виробництва, використання офшорних схем.	Податкова оптимізація через здійснення трансферу доходів.
Легальна діяльність (побутова, неформальна)	Визначається як продукти та послуги, які виробляються на законних підставах для бартеру чи продажу.	

Джерело: складено автором на основі [14; 15]

Таблиця 3

Порівняння різних методів вимірювання масштабів тішової економіки

Оцінки середніх масштабів тішової економіки в Канаді, Німеччині, Великобританії, Італії та США в XXI ст.	Методи оцінок
24,4	Розбіжності між фактичними й офіційно врахованими трудовими ресурсами (discrepancy between actual and official labor force)
21,9	Аналіз обсягу операцій (transactions approach) – в роботах Е. Файга
15,5	Аналіз співвідношення готівки і вкладів (cash-deposit ratio) – в роботах П. Гутманна
12,7	Метод обліку витрат електроенергії (physical input (electricity) approach)
8,9	Метод попиту на гроші (currency demand approach)
7,9	Модельовання (model approach) – в роботах Б. Фрея
6,4	Розбіжності між витратами і доходами (discrepancy between expenditure and income)
6,1	Аналіз записів податкових книг (tax auditing)
3,1	Метод вибіркового обстежень (survey method)

Джерело: складено автором на основі [16; 17; 18]

Опрацювання статистичної інформації щодо оцінки масштабів тіньового сектору дає змогу стверджувати, що:

По-перше, тіньова економіка є викликом для розвитку глобальної економіки, з огляду на її поширення та масштаби в окремих країнах. Так, за даними [20], навіть у Китаї тіньовий сектор у 2016 році становив 10,15% ВВП. При цьому в Азербайджані тіньовий сектор перевищував 67%, у Нігерії – 48%, в Україні – 47%.

По-друге, має місце чітка тенденція до скорочення тіньового сектору у світі, що є результатом діяльності урядів у все більшій кількості країн. Частка тіньового сектору у світі у 2011 р. становила 23,1%, у 2016 р. – 22,7%, а, за прогнозними оцінками експертів [20], до 2025 року становитиме 22,35%.

По-третє, відстежується чітка залежність рівня економічного розвитку країни та масштабів тіньового сектору: країни з високим рівнем ВВП на душу населення мають найменші масштаби тіньового сектору (зокрема, США, Швейцарія, Великобританія, Австрія, інші).

Таким чином, несформованість державних інститутів, відсутність прозорих правил у сфері правового регулювання підприємницької діяльності приводить до збільшення неформальної економіки, відсутності економічного зростання та поширення загроз національній безпеці.

Україна вже впродовж тривалого періоду часу належить до країн, які характеризуються високим рівнем тінізації, що на рис. 2 представлено із використанням одночасно декількох методів.

Існування тіньової економіки в Україні – результат системної кризи, що виникла через невідповідність методів здійснення ринкових перетворень та державної політики вимогам сучасності та цілям розвитку. Тому важливим у контексті вирішення цієї проблеми є визначення змісту урядових рішень, які повинні забезпечити зменшення частки тіньового сектору в економіці країни.

Роль держави у вирішенні проблеми тіньового сектору економіки є ключовою та вимагає реалізації комплексу заходів у межах зваженої

політики регулювання офіційної та неофіційної економіки. Існування тіньового сектору може свідчити про те, що правила, запроваджені державою в офіційному секторі, роблять його непривабливим.

Збереження масштабного тіньового сектору впродовж тривалого проміжку часу робить офіційну економіку непривабливою для підприємців, відбувається обмеження росту доходів, нівелюються мотиваційні функції заробітної плати в офіційній економіці.

Вирішення проблеми тіньового сектору стриmuється досі не вирішеними проблемами, що негативно позначається на показниках розвитку економіки країни загалом. Це, зокрема, відсутність політичної волі у державних інститутах забезпечити пошук та реалізацію таких заходів, збереження значних викликів стабільності фінансової системи країни в умовах тривалого банкрутства банків та виведення їх із ринку; збереження напруги у міжнародних відносинах із РФ; наявність територій, непідконтрольних владі, утворених у процесі військової агресії на території країни; низька довіра до інститутів влади.

З метою посилення боротьби з тіньовою економічною діяльністю та корупційними проявами у 2016 році органами виконавчої влади України здійснювалися певні заходи.

Так, протягом 2016 року органами Держаудитслужби [21] проведено майже 2,7 тис. контрольних заходів на понад 2,4 тис. підприємств, установ та організацій. Загалом за результатами ревізій та перевірок виявлено втрат фінансових і матеріальних ресурсів на понад 2,6 млрд. гривень.

На понад 1,9 тис. підприємств, установ і організацій встановлено понад 1,3 млрд. грн. незаконних і не за цільовим призначенням проведених витрат та недостач матеріальних і фінансових ресурсів, у тому числі майже 780,4 млн. грн. – за операціями з бюджетними коштами.

Всю сукупність основних інструментів державного регулювання офіційної економіки, які можуть сприяти зменшенню тіньової економіки, в тому числі за рахунок децентралізації, викладено у роботах [22, с. 16; 23, с. 144; 24, с. 3; 25, с. 16].

Важливим кроком є залучення інвестицій в економіку України, тому потрібно скласти незалежний порядок проведення конкурсу для визначення державно-приватних партнерств. Важливим сьогодні є забезпечення розвитку національної системи протидії «відмиванню» доходів, одержаних незаконним (злочинним) шляхом, та фінансуванню тероризму.

Останній і головний крок на шляху до подолання тіньової економіки в державі – це жорстка боротьба з корупцією та

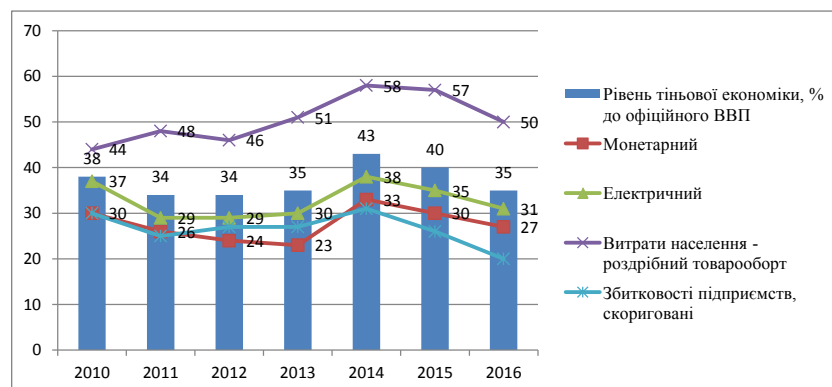

Рис. 2. Динаміка рівня тіньової економіки за окремими методами, % від обсягу офіційного ВВП

Джерело: побудовано авторами за даними [1]

очищення влади. Відповідно до цього необхідно удосконалити систему накладання арешту на активи, які були здобуті чиновниками злочинним шляхом, та проведення їх спеціальної конфіскації, а також удосконалити відповідно до європейської практики процедуру повернення активів у результаті корупційних та інших злочинів.

Висновки. Тіньова економіка України спочатку була викликана двома основними групами причин. По-перше, в умовах ринкової трансформації значне число легальної діяльності було призупинено через погане державне регулювання ринку та відсутність ділового досвіду. По-друге, виникнення та розвиток неформальної економіки є реакцією на надмірний податковий та регульований тиск із боку держави. По-третє, дослідження цієї теми наводить на той факт, що функціонування тіньових економічних процесів насамперед притаманне ринкам продуктів та послуг, де є індивідуальні підприємці або невелика кількість партнерських відносин, діяльність яких важко контролювати для українського уряду. Такими ринками є, зокрема, роздрібна торгівля, побутові послуги, певні види сільськогосподарського виробництва, які не вимагають спеціального вирощування чи переробки продукту. Неформальна (тіньова) діяльність легалізованих економічних процесів охоплює значно ширший спектр економічної діяльності.

Поширення тіньової економіки в Україні становить собою суттєву проблему щодо забезпечення сталого розвитку національної економіки. Сьогодні виникає важлива потреба у розробленні та впровадженні дієвих державних регуляторних механізмів виведення капіталу «з тіні» та остаточної детінізації української економіки. Результативність процесу детінізації економіки є похідною від спроможності держави створити сприятливі умови для нарощення суб'єктами господарювання ділової активності в легальній економіці завдяки поліпшенню інвестиційного та бізнес-клімату в країні та створенню такого інституційного середовища, для якого тіньова економіка стала б неефективною.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (2017) / "Тенденції тіньової економіки" [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Київ. – Режим доступу: www.me.kmu.gov.ua (дата звернення 18.11.2017).
2. Schneider F. (2015). Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015. – Режим доступу: www.econ.jku.at/members/Schneider/2015/Europe31.pdf (дата звернення 30.10.2017).
3. Gutmann P. (1977). "The Subterranean Economy". *Financial Analysts Journal*, Vol. 34, No. 1. P. 26–27.
4. Dilnot A., Morris C.N. (1981). What Do We Know About the Black Economy? *Fiscal Studies*, 2(1), P. 58–60.
5. Loayza N.V. (1996). The economics of the informal sector: a simple model and some empirical evidence from Latin America. P. 129–160.
6. Schneider F. (2002). Size and measurement of the informal economy in 110 countries. – Режим доступу: http://www.economia.puc-rio.br/gfranco/Schneider_informal_economy.pdf (дата звернення 1.11.2017).
7. Попович В.М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки: Монографія. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001. – 546 с.
8. Мандибур В.О. Тіньова економіка України та напрями законодавчої стратегії її обмеження: наук. вид. / В. Мандибур. – К.: Парламентське вид-во, 1998. – 136 с.
9. Tanzi V. (1983). The Underground Economy in the United States: Annual Estimates, *IMF Staff Papers*, 30. P. 283–305.
10. Kaufmann D., Kaliberda A. (1996). Integrating the Unofficial Economy into the Dynamics of Post-Socialist Economies. P. 81–85.
11. Ott K. (2002). The Underground Economy in Croatia. – Режим доступу: <http://www.csd.bg/fileSrc.php?id=10322> (дата звернення 1.11.2017).
12. Правові засоби детінізації економіки / В. Тацій // *Вісн. НАН України*. — 2001. — № 4. — С. 15–19.
13. Попович В. Понятійний апарат як засіб відображення міждисциплінарного характеру тіньової економіки / В. Попович // *Вісн. Акад. правових наук України*. – 2002. – № 1. – С. 142–153.
14. Lippert I., Walker M. *The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact*. Vancouver, B.C., The Frazer Institute, 1997.
15. Cowell Frank A., "Public Policy and Tax Evasion: Some Problems in Gaertner and Wenig" (1985). P. 273–284.
16. Feige Edgar L. (1994). The underground economy and the currency enigma // *Supplement to Public Finance / Finances Publiques*, 49. P. 119–136.
17. Frey, Bruno S. and Hannelore Weck (1983). Bureaucracy and the shadow economy: a macro-approach // In: Hanusch H. (ed.): *Anatomy of government deficiencies*, Springer-Verlag: Berlin. P. 89–109.
18. Feige, Edgar L. (1996). Overseas holdings of U.S. currency and the underground economy // In: Pozo, Susan (ed.): *Exploring the Underground Economy*. Kalamazoo, Michigan. P. 5–62.
19. Пилипченко О.О. Методи оцінки тіньової економіки та їх класифікація / О.О. Пилипченко // *Судова апеляція*. – 2015. – № 2(39). – С. 58–64.
20. Emerging from the shadows. The shadow economy to 2025. The Association of Chartered Certified Accountants: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.accaglobal.com/content/dam/ACCA_Global/Technical/Future/pi-shadow-economy-report.pdf (дата звернення 1.11.2017).
21. Державна аудиторська служба України, Київ, 2016 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua> (дата звернення 1.11.2017).
22. Kasych A.O. Conceptual provisions of development of Ukrainian national innovation system / Kasych A., Vochozka M. // *Науковий вісник Полісся*. – 2017. – № 2(10), Ч. 2. – С. 16–23.
23. Касич А.О. Вплив бюджетно-податкової політики на інноваційно-інвестиційну активність підприємств / А.О. Касич // *Актуальні проблеми економіки*. – 2006. – № 11(65). – С. 144–151.
24. Касич А.О. Зміст та завдання державної інноваційно-інвестиційної політики України / Касич А.О. // *Схід*. – 2005. – № 6(72). – С. 3–9.
25. Касич А.О. Теоретичні аспекти впливу процесів децентралізації на економічний розвиток країни / Касич А.О. // *Актуальні проблеми економіки*. – 2016. – № 8. – С. 16–21.

REFERENCES:

1. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2017), "Trends in the shadow economy", available at: www.me.kmu.gov.ua (Accessed 18 November 2017).
2. Schneider F. (2015). "Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015", available at: www.econ.jku.at/members/Schneider/2015/Europe31.pdf, (Accessed 30 October 2017).
3. Gutmann P. (1977). "The Subterranean Economy". *Financial Analysts Journal*. Vol. 34, no. 1. P. 26–27.
4. Dilnot A., Morris C.N. (1981). "What Do We Know About the Black Economy?", *Fiscal Studies*. No. 2(1). P. 58–60.
5. Loayza N.V. (1996). "The economics of the informal sector: a simple model and some empirical evidence from Latin America". P. 129–160.
6. Schneider F. (2002). "Size and measurement of the informal economy in 110 countries", available at: http://www.economia.puc-rio.br/gfranco/Schneider_informal_economy.pdf (Accessed 1 November 2017).
7. Popovych V.M. (2001). "Teoriya detinizatsiyi ekonomiky", NVTs ADPSU, Irpin', Ukraine.
8. Mandybura V.O. (1998). *Tinova ekonomika Ukrainy i napravleniya zakonodavchoi stratehii na yii obmezheniya* [The shadow economy of Ukraine and the direction of the legislative strategy for its limitation], Kyiv, Ukraine.
9. Tanzi V. (1983). *The Underground Economy in the United States: Annual Estimates*, IMF Staff Papers. No. 30. P. 283–305.
10. Kaufmann D., Kaliberda A. (1996). *Integrating the Unofficial Economy into the Dynamics of Post-Socialist Economies*. P. 81–85.
11. Ott K. (2002). "The Underground Economy in Croatia", available at: <http://www.csd.bg/fileSrc.php?id=10322> (Accessed 1 November 2017).
12. Tatsii V. (2001). "Legal means of shaming out the economy", *Visnyk NANU*. No. 4. P. 15–19.
13. Popovich V. (2002). "Concept apparatus as a means of reflecting the interdisciplinary nature of the shadow economy", *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. No. 1. P. 142–153.
14. Lippert I., Walker M. (1997). "The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact", Vancouver, B.C., The Frazer Institute.
15. Cowell F. (1985). "Public Policy and Tax Evasion: Some Problems". P. 273–284.
16. Feige, Edgar L. (1994). "The underground economy and the currency enigma", *Finances Publiques*. P. 119–136.
17. Frey, Bruno S., Weck-Hannemann H. (1983). "Bureaucracy and the shadow economy: a macro-approach", Berlin. P. 89–109.
18. Feige, Edgar L. (1996). "Overseas holdings of U.S. currency and the underground economy", Michigan. P. 5–62.
19. Pilipchenko O. (2015). "Methods of assessing the shadow economy and their classification", *Sudova apeliatyia*. No. 2(39). P. 58–64.
20. ACCA Global (2017). "Emerging from the shadows. The shadow economy to 2025", available at: http://www.accaglobal.com/content/dam/ACCA_Global/Technical/Future/pi-shadow-economy-report.pdf (Accessed 1 November 2017).
21. State Audit Office of Ukraine (2016), "Step of struggle with shadow economic activity", available at: <http://www.dkrs.gov.ua> (Accessed 1 November 2017).
22. Kasych A.O. (2017). "Conceptual provisions of development of Ukrainian national innovation system", *Kasych A., Vochozka M., Naukovyi visnyk Polissia*. No. 2(10). P. 16–23.
23. Kasych A.O. (2006). "Impact of fiscal policy on innovation and investment activity of enterprises", *Actual problems of the economy*. No. 11(65). P. 144–151.
24. Kasych A.O. (2005). "The content and tasks of the state innovation and investment policy of Ukraine", *Skhid*. No. 6(72). P. 3–9.
25. Kasych A.O. (2016). "Theoretical aspects of the influence of decentralization processes on the country's economic development", *Actual problems of the economy*. No. 8. P. 16–21.

Kasych A.O.

*Doctor of Economic Sciences, Professor
Head of Department of Management,
Kyiv National University of Technologies and Design*

Pavlov O.Yu.

*Student of the Department of Management,
Kyiv National University of Technologies and Design*

THE ROLE OF THE STATE IN SOLVING PROBLEMS OF THE SHADOW ECONOMY

One of the most difficult problems in Ukraine is the expansion of the shadow economy. The scale and characteristics of the shadow economy are very different in various countries. The maximum level of the shadow sector for years of Ukraine's independence was 57.0%. These data testify to ineffective government policy. The imperfection of state institutions, lack of transparent rules in the field of legal regulation can lead to increase in the informal economy and lack of economic growth.

The main task is to study the level of the shadow economy in Ukraine and to find ways of combating shadow economic activity. We use several methods to assess the size of the shadow sector:

- method of "population expenditure – retail turnover";
- electric method;
- monetary method;
- method of unprofitability.

The role of the state in solving the problem of the shadow economy requires the implementation of a set of activities to regulate the official and informal economy. The bodies of the State Audit Office of Ukraine conducted almost 2,700 control activities in more than 2,400 enterprises and organizations during the last year.

The set of the main instruments of state regulation of the official economy can help reduce the shadow sector. An important step is to attract investments into the Ukrainian economy. It is important to ensure the development of a national anti-money laundering system. It is necessary to improve the system of confiscation of property that was acquired illegally.

The growth of the shadow economy in Ukraine is a significant problem that does not ensure the development of the national economy. There is a significant need for the development and implementation of effective state mechanisms, which will help to withdraw the incomes from the shadow.